

Slavko Batušić

Irma Polakova

Trideset let slave na odru Hrvatskega narodnega gledališča v Zagrebu

Odkar je bila pred sto leti, v sezoni 1870/71, ustanovljena stalna hrvatska Opera še v starem zagrebškem gledališču na Markovem trgu, so v njenem ansamblu od prvega dne vse do danes zavzemali vrsto najvažnejših mest slovenski operni pevci. Že na prvi predstavi, ob svečani otvoritvi 2. oktobra 1870, ob premieri Zajčeve opere Mislav, poje glavno tenorsko vlogo Fran Gerbič, ki je enako zaslužen za razvoj hrvatske kot slovenske operne umetnosti. Kmalu sta se mu pridružila basist Ferdo Trček-Tercuzzi iz Gorice in Ljubljancan, baritonist Josip Nolli, katerih imeni sta nerazdružljivo zvezani s prvim obdobjem nastajanja stalne hrvatske Opere, imenovanim Zajčeva era. Ko se je v našem stoletju Opera razvila v umetniško ustanovo visoke kvalitete, so bili nosilci repertoarja zadnjih šestdesetih let Slovenci Josip Križaj, Ivan Levar, Josip Rijavec, Robert Primožič, Rudolf Bukšek, Mario Šimenc, Marijan Rus in Josip Gostič, a v novejšem času Noni Žunec. Nekaj let je kot dirigent deloval Mirko Polič in pokazal svoje organizacijske sposobnosti kot operni tajnik.

Medtem ko so bili umetniki pevci v zagrebškem ansamblu stalno zastopani in so predstavljali dominantne osebnosti, jim stoji nasproti ena sama edina umetnica pevka, velika med največjimi, ki je bila več kot trideset let najbolj privlačna osebnost zagrebškega glasbenega odra. Bila je magnet, ki se mu nisi mogel upirati, in ljubljenska občinstva, Slovenka Irma Polak.

Kratki življenjepisni podatki kažejo, da je bila Irma Polak rojena v Ljubljani 11. junija 1876. Nekateri so priimek pisali Pollak, ona sama v uradnih spisih pa Polak-Bohinec, medtem ko so jo Zagrebčani imenovali »naša Polakica«. V Zagreb je prišla leta 1900 in ostala tu do smrti 30. novembra 1931. Smatrala se je za Slovenko in obenem za Hrvatico. V nekem pismu iz leta 1918 piše: »Bog zašiti mili moj hrvatski kraj i domovinu moju slovensku.« Na svojo domovino ni pozabila niti v času največjih uspehov. Redno je prihajala na gostovanja v Ljubljano in v druga slovenska mesta, kjer je prirejala koncerte. Sama ali z ansamblom zagrebške Opere je nastopala v Splitu, Varaždinu, Osijeku, Beogradu, Sarajevu, Banjaluki, Trstu in še v mnogih mestih in manjših krajih. Tako je bila idealen lik slovensko-hrvatske in hrvatsko-slovenske umetnice, poosebljenje resnično ustvarjenega bratstva, že tradicionalnega v gleda-

lišču, ki je bilo vedno najbolj mikavna vez v umetniških stremljenjih z obeh strani Sotle.

V nekoliko razširjenih in podrobnejših biografskih podatkih, ki jih je sama dala ob petindvajsetletnici umetniškega jubileja zgodovinarju zagrebškega gledališča dr. Milanu Ogrizoviću, je povedala, da je nastopala že kot otrok in učiteljica na odru v Škofji Loki in v Ljubljani postala učenka režiserja in pedagoga Ignacija Borštnika. V Ljubljani je igrala vloge naivk. Ko so odkrili njen prikupni glas, so jo poslali v pevsko šolo k Franu Gerbiču. Še dalje je igrala v gledališču, obenem pela v opernem zboru in nastopala v manjših vlogah, kot so Esmeralda v Prodani nevesti, Siebel v Faustu in v svoji že takrat najznamenitejši vlogi, v Hervéjevi Mam'zelle Nitouche, katero je imela v repertoarju dalj kot četrto stoletja in jo pela v treh jezikih, slovenskem, hrvatskem in nemškem. V tej vlogi je Polakovo v Ljubljani videl dunajski komponist Charles Weinberger. Poklical jo je na Dunaj in ji ponudil angažma v Theater an der Wien, kjer je leta 1896 nastopila z umetniškim imenom Fabiani in štiri leta navduševala občinstvo. Nastopala je v Mam'zelle Nitouche, Madame Angot (Lecocq), Janku in Metki (Humperdinck) in drugih. Za partnerje je imela najznamenitejša imena dunajskih zabavnih odrov: Helene Odillon, Alexander Girardi, Rudolf Tyrolt. Z zelo obsežnim repertoarjem od operete do vaudevilla in iger s petjem je nastopala tudi v Josefstadtheatru in poleti v Ischlu.

Irma Polak je tudi v času svojega dunajskega delovanja prihajala na gostovanja v Ljubljano in leta 1899 sprejela stalni angažma. Ta je bil zelo kratek. V Ljubljani je spet prišla do izraza njena vsestranost. Pela je v operah Blodka (V vodnjaku) in Parme (Ksenija), v operetah (Zellerjev Ptičar in stari repertoar) in včasih nastopala kot dramska igralka. O njej so slišali tudi v Zagrebu. Zagreb jo je privlačil s slovesom znanega gledališča, katerega je intendant Stjepan Miletić dvignil na najvišjo stopnjo. Poleg tega je bilo ljubljansko slovensko gledališče zaradi nemškega pritiska še vedno sostanovalec s tujci v lastni hiši. Na obzorju se je torej kot bodočnost kazal Zagreb. Mlada umetnica je že v Ljubljani lahko študirala vloge v hrvatskem jeziku, ker sta bila tam angažirana odlična zagrebška igralca Josip Štefanac in Djuro Prejac.

O tem, kako je prišlo do prvega nastopa Irme Polak v Zagrebu, ni ohranjene nobene arhivske dokumentacije niti korespondence razen gledališkega plakata z dne 18. novembra 1900, kjer piše: »Gostovanje gdje. Irme Pollak od slovenskog zemaljskog kazališta u Ljubljani.« Gostja je nastopila v naslovni vlogi Jonesove operete *Geisha*. Uspeh je bil sijajen, publika navdušena in časopisne kritike po vrsti ugodne. Zagreb je bil osvojen. Intendant Ivo Hreljanović, tudi sam operni pevec in rutiniran gledališki človek, je videl, da se v mladi pevki skriva nevsakdanja privlačna oseba, kar je bilo v tem času življenjsko vprašanje za glasbeni del zagrebškega gledališča, kateremu je režim zloglasnega bana — tujca, Khuena - Héderváryja pretil z razpustitvijo. Nekdanja *Geisha*, operetna prvakinja Micika Freudenreich, je bila še vedno aktivna, ugledna in popularna, vendar je zaradi let izgubljala svežino mladostne subrete. Iskali in pričakovali so novo silo.

Irmo Polakovo so po prvem nastopu še trikrat poklicali k nastopu v *Geishi*. 29. decembra 1900 naj bi se preizkusila tudi v operi in sicer v deški vlogi Janka v Humperdinckovi operni zgodbi *Janko in Metka* (Hänsel und Gretel). Vlogo Metke je pela Micika Freudenreich. Srebrni sopran in nepremagljivi šarm sta Polakovi spet prinesla največji možni uspeh. Vrata zagrebškega gledališča

Beograjska fotografija iz leta 1901 s posvetilom »V spomin na Mamsell Nitouche«

so se ji na široko odprla in z začetkom novega leta 1901 je stopila v stalni angažma.

10. februarja 1901 je kot angažirana članica pela naslovno vlogo v Suppéjevi opereti *Boccaccio* in štirinajst dni zatem spet naslovno vlogo v Offenbachovi *Lepi Heleni*, s katero je navduševala več kot dve desetletji. Sledili so Heubergova opereta *Ples v operi* in Millöckerjev *Dijak prosjak* ter sodelovanje v zgodovinskem prvem gostovanju zagrebške Opere v Splitu. Število nastopov je bilo vedno večje. Sedaj se je že popolnoma vključila v ansambel, kjer so ji v opereti odlični partnerji zelo popularni komiki Václav Anton, Tošo Lesić, Arnošt Grund in Djuro Prejac.

V naslednji sezoni 1901/02 je pela ves svoj dotedanji repertoar in obenem prvič nastopila v Zellerjevi opereti *Glavni nadzornik*, Offenbachovi *Lepi Lurette*, v Zellerjevem *Ptičarju*, v Webrovi operi *Oberon* (Puck), v Straussovem *Netopirju* (tudi Rosalindo je pela še petindvajset let), v Albinijevem opernem prvencu *Maričon*, v Benèsovi opereti *Tata — Toto* (2 vlogi, sin in hči), v Smetanovi *Prodani nevesti* (Esmeralda), v Offenbachovih *Hoffmannovih pripovedkah* (Guilietta) in v Varneyevi opereti *La Falotte*.

V maju leta 1902 je zadel zagrebško gledališče težak udarec. Khuenov režim je uresničil svojo grožnjo in razpustil operno osebje, intendant Hreljanović pa je dal ostavko. Na njegovo mesto je prišel višji režiser in dolgoletni dramski ravnatelj Adam Mandrović. Obdržal naj bi samo dramo. Vendar mu je uspelo rešiti del glasbenega ansambla, kar je omogočalo še nadaljnje igranje operet. Angažirani so ostali: zmanjšani orkester in zbor ter najpotrebnejše število solistov, od katerih je večina nastopala v drami. Angažiranim operetnim članom je bil zadan težak udarec z znižanjem plače na polovico. Toda Irma Polak je že tako vzljubila Zagreb, da je tudi pod tem neprijetnim pogojem ostala še dalje članica hrvatskega gledališča. Znižanje plač so obrazložili s tem, da se bodo operete igrale samo enkrat na teden. Dejansko pa je prišlo tudi po deset operetnih predstav na mesec, torej vsak tretji dan. Vlada je uvidela zgrešeni korak in je na predlog gledališke uprave kasneje odobrila prvakinjama Irmi Polakovi in Miciki Freudenreichovi po 300 kron kot nadomestilo za nabavo garderobe. To je bila v tistem času ogromna vsota in vsekakor tudi priznanje za intenzivno delo.

Polnih sedem let, od 1902 do 1909, je imel Zagreb formalno samo dramsko gledališče. Vzporedno z dramo so redno igrali tudi operete in kadar je bila prilika, so organizirali operne predstave (jubilejna predstava Porina Vatroslava Lisinskega in dela Zajca, Verdija, Bizeta, Humperdincka, Masseneta in drugih). Zato Zagreb nikoli ni bil brez resne glasbene dejavnosti. V opereti je kot absolutna primadona zavladala Irma Polak in v tem razdobju nosila ves repertoar in ogromno nastopala.

V tem obdobju formalno dramskega gledališča, ki ga je prvih pet let upravljal Adam Mandrović in zadnji dve leti Andrija Fijan, je bila Irma Polak zelo zaposlena tudi kot dramska igralka, seveda v »vedri« stroki, kar je ustrezalo njenim operetnim vlogam. Že v prvi dramski sezoni 1902/03 je igrala v Barretovem zgodovinskem delu iz dobe preganjanja kristjanov *V znamenju križa* (Ankarija, pevka), v burki Krenna in Lindaua *Brez denarja* (Margareta Grosskopf), v Raimundovi ljudski igri *Zapravljivec* (sobarica Ruža), v burki Duruta in Chivota *Rezervistova svatba* (pevka Milka), v naslednjih sezonah celo pri Shakespearu kot Helena v *Troilu in Kresidi*, v Pohlvi pravljici *Sedem gavra-*

Stiri ljubljanske vloge Irme Polakove iz sezone 1899—1900. (Vanda v Aškerčevem »Izmajlovu«, Josip v Bayard-Vanderbruchovem »Pariškem potepuhu«, Siebel v Goethejevem »Faustu« in — verjetno — Alma v Cankarjevem »Jakobu Rudi«)

nov, v Costinovi lokalizirani burki *Ali je to dekle!*, v Milanovi burki *Tašča kot štorcklja*, v burki Zagorke in Vodvaške *Petrica Kerempuh* in še v nekaterih delih takratnega lahkega repertoarja.

To je bila le njena stranska dejavnost, vendar ne stranska glede nivoja interpretacije. Irma Polak je v vsako svojo, tudi nevažno vlogo, vlagala polni kreativni potencial svoje osebnosti. Izpolnila je svoje obveze tudi v drami, a njena glavna aktivnost je bila in ostala na glasbeni strani v opereti in paralelno z njo tudi v operi, kjer je v naglem vzponu dajala vedno zrelejše in znamenitejše kreacije.

Njen glasbeni repertoar navajamo po letih z opombo, da so kronološko navedene samo premiere oziroma nastopi v posameznih, na novo naštudiranih in insceniranih delih, ki so tudi zaradi novih zasedb imela premierski značaj. Vsako tukaj navedeno delo je gotovo doživelo v isti ali v kasnejših sezonah desetine in desetine uprizoritev. Zato smemo reči, da Irma Polak kot eden najbolj zaposlenih članov ansambla pravzaprav ni stopila z odra.

1903: Offenbach *Lepa Helena* (naslovna vloga), Audran *La mascotte* (Fiancetta), Planquette *Korneviljski zvonovi* (Germaine), Strauss *Netopir* (Rozalinda), Maillart *Puščavnikov zvonček* (Georgette). O njeni Rozalindi v Netopirju pišejo »Narodne novine« (30. novembra 1903): »Gospodja Polak broji svojo jučerašnju ulogu medju svoje najsjaajnije kreacije, što je posve prirodno, kad se fina i otmjeno-diskretna igra spoji sa zvonkim, kao baršun mekim i punim glasom. Pljesak, što ga je ubrala nakon čuvstveno i umjetnički otpjevane slovenske pjesme ‚Prišla bo pomlad‘ bio je potpuno zaslužen.« Ta njena najljubša pesem jo je spremljala vse življenje prav do groba.

1904: Zeller *Ptičar* (Krista), Strauss *Princ Metuzalem* (naslovna vloga), Jones *Geisha* (naslovna vloga), Suppé *Boccaccio* (naslovna vloga), Felix *Madame Sherry* (Mistigrette), Zajc *Noč v Kairu* (Jerôme), Dellinger *Don Cezar* (Maritana), Genée *Nanon* (krčmarica), *Pri zlatem jagnjetu* (Ninon), Offenbach *Sinjebradec* (Boulotte), Millöcker *Prešmentani grad* (Coralie), Parma *Amaconke* (Helena). Premiera Amaconk je prinesla Parmi najveći uspeh. Že prej je uživao u Zagrebu veliko popularnost in novo delo jo je še povećalo. Pri premieri je prišlo do pravih manifestacij hrvatsko-slovenskega bratstva. V »Obzoru« beremo: »Kad je pao zastor, izazivalo je općinstvo burno zaslužne soliste, a onda nastade urnebesno klicanje Parma, Parma! I kad se skladatelj pokazao, nije ostala ni jedna ruka mirna, sve je pljeskalo i sva su usta oduševljeno klicala omiljelom skladatelju, koji je uz to još i brat Slovenac. Jučer navečer kod reprize opetovala su se burne, upravo zaglušne ovacije pred sasvim nakrcanim kazalištem. Općinstvo obasulo je skladatelja ponovno slavljem i lovorom. Iz provincije došlo je sila općinstva u subotu i jučer da vidi novu operetu. Kazalište bilo je oba puta rasprodano, a za treću predstavu već je nastala prava jagma za karte. Tako će Parmina opereta biti magnet ove sezone. Na velikom uspjehu skladatelju čestitamo!«

Pripoved o magnetu se je uresničila, ker je delo imelo petindvajset ponovitev. Glavni uspeh je prinesla Irma Polak. V tem so si enotne vse kritike, tako tudi v časopisu »Narodne novine« (8. marca 1904): »Ona je mladu udovicu Jelenu interpretirala s pikantno prkosnim pointama u igri, koja je u pravoj meri kontrastirala s mekoćom u gošplinom kojom se odlikuje zvonki glas i virtuožno pjevanje ove umjetnice. Gospodja je uz burno odobravanja nagradjena velikim krasnim lovor-vijencem.«

1905: Ziehrer *Potepuhi* (Mima), Zajc *Mornarji na krov* (Makso), Suppé *Penzionat* (Ida), Berté *Zaročenka-milijonarka* (Olimpija), Parma *Ksenija* (naslovna vloga, repriza), Vilhar *Gospa Pokondirovička* (Ljuba), Heuberger *Ples v operi* (Henri), Millöcker *Podadmiral* (Serafina), Sullivan *Mikado* (Pitty), Suppé *Lepa Galateja* (Ganimed), Suppé *Dona Juanita* (Renée), Offenbach *Orfej v podzemlju* (Venera).

1906: Weinberger *Veseli dediči* (Margit), Zajc *Mali kiklop* (Jacques), Zajc *John Bull* (Ghita), Eysler *Pufferl* (Christina), Zajc *Nihilistinja* (Lidija), Albin *Nabob* (Sevira). Srećko Albin je začel svojo dirigentsko in skladateljsko kariero še v obdobju intendanta Miletića (balet Na Plitvička jezera, potem opera Maričon). Ob razpustitvi Opere leta 1902 je odšel na Dunaj v Carl-Theater, kjer je hitro prišel do uspeha kot dirigent in kot skladatelj. Tam so izvajali njegovo veliko opereto z orientalsko temo *Nabob* (v kasnejši verziji Bosonoga plesalka), ki je navdušila dunajsko občinstvo. Ta uspeh se je ponovil pri hrvatski predstavi v Zagrebu. Avtor je bil deležen glasnega priznanja in ob njem tudi Irma Polak, igralka glavne ženske vloge bajadere Sevre. O njej je rekel kritik »Hrvatskega prava« (9. februarja 1906): »Osobito je gdja. Polak krasno pjevala te je u I. činu na otvorenoj pozornici burno pozdravljena. Čitavu svoju partiju riješila je do kraja jednako svježim glasom i vrsnom igrom.«

1907: Offenbach *Trapezantska kneginja* (Rafael), Conradi *Ljubica na strehi* (Martina), Lehar *Vesela vdova* (Hanna). V neprekinjeni vrsti uspehov je bil ta eden najvećjih. Od številnih kritik navajamo samo eno (»Hrvatstvo«, 22. februarja 1907): »Gospodja Polak bila je izvršna, pa bi bilo suviše trošiti riječi da nabrajamo sve momente gdje je briljirala. Vrhunac svoga umijeća postigla je pjesmom o vili. Njezin crescendo pa crescendo iz pp-f-pp začara slušateljstvo. Slovenski narod mora biti ponosan što može da je nazove svojom zvijezdom.« — Albin *Madame Trubadur* (Henriette), Parma *Premeteni služabnik* (Mara), Terasse *Seviljski kongres* (Inesitta), Strauss *Valčkov čar* (Helena). Predstava se je za svoj uspeh lahko v prvi vrsti zahvalila Irmi Polakovi, o čemer piše kritika v »Novostih« (24. novembra 1907): »Uspeh je eklatantan, općinstvo se zabavlja a kuća je svaku večer rasprodana. Od gospodja u prvom redu bila je briljantna gdja. Polak kao princeza Jelena. U svoju dražesnu ulogu unijela je mnogo iskrenih osjećaja, mnogo topline i umjetničke rutine. Vidjelo se, da se i ulogama sentimentalnoga kalibra može istaći na prvom mjestu.«

1908: Zajc *Boissyska čarovnica* (Florence), Mitrović *Zgodba neke noći* (Amor), Prejac *Joco Udmanić* (Zlata), Millöcker *Dijak prosjak* (Bronislava), Eysler *Umetniška kri* (Nelly), Zajc *Podeželski plemić* (Milka), Muhvić *Uskok* (Dragojla), Puccini *La Bohème* (Mimi). Medtem ko ni Opera niti formalno niti uradno obstajala, je gledališka uprava, najbrž konspirativno, z razpoložljivimi moćmi pripravljala posamezne opere. To sezono je bila na sporedu Puccinijeva *La Bohème*, v kateri je Irma Polak prvič pela Mimi. Zagrebška kritika jo je poznala le iz operet. Zato so bili presenećeni nad njeno pevsko in igralsko fascinantno kreacijo Mimi. Časopisni stolpci so bili polni priznanj. Za primer navajamo nekaj stavkov iz »Pokreta« (22. oktobra 1908):

»Predstava je bila doista osobit užitak, koji je daleko nadmašio sva očekivanja. U prvom je redu ona bila pravo slavlje za gđu Polak, koja je svojim sjajnim uspjehom pobila sve skeptike. Partija je tako pisana, da je gđa Polak u njoj imala prilike istaći sve vrline i krasotu svoga svježega, slatkoga, gipkoga i opsežnoga glasa ... te je općinstvo sasvim zaboravilo da ima pred sobom »Ve-

selu udovicu'. Općinstvo je bilo upravo ushićeno. Gđa Polak može mirne duše i ponosno koračiti stazom, koju si je sinoć utrla. Bude li prilike, ubrat će ona još sjajnih lovorika na opernom polju.»

Tako je kmalu tudi bilo. Že čez dva tedna je prišlo do velikanskega uspeha. Albinijev *Baron Trenk* je po praizvedbi v Leipzigu in pripravih na Dunaju pomenil za Zagreb pravo senzacijo. V časopisih so bili veliki naslovi: Slavje Srečka Albinija. — Ovacije v gledališču. — Izpreženi konji. — Slavnostna zabava in zdravice. — Brzobjavni pozdravi itd. V središču uspeha sta bila tenor Stanislav Jastrzebski kot Trenk in Irma Polak kot kontesa Lidija. Kritiki niso več mogli najti novih besed o njeni izvrstni vlogi, kot je rečeno v »Hrvatskem pravu« (9. novembra 1908):

»Gđa Polak stavlja nas u nepriliku jer ne možemo naći riječi da istaknemo koliko njezino vanredno pjevanje, toliko izvrsnu igru. Mora se priznati, da je partija Lidije vrlo teška, da ima i dramatskih momenata, nu gđa Polak ju je tako prikazala, da ju može ubrojiti među svoje najlepše i najbolje. Jer bolje se ne da ni pomisliti.« — »Hrvatska sloboda« (9. novembra 1908) o isti predstavi: »Gđa Polak u najtežoj ulozi Lidije bila je savršena. Nju treba slušati, jer pero teško da može opisati njeno pjevanje i igru. Kolikogod je puta slušamo, toliko puta nađemo u njezinom pjevanju i igri nešto novoga što se približuje savršenoj umjetnosti.«

1909: Začetak obnove stalne Opere. Solistični ansambel raste s prihodom domaćih umetnikov iz inozemstva. Na sporedu je vse več opernih del. Do konca sezone, to je do junija 1909, je Polakova nastopala v Auberovi operi *Fra Diavolo* (Zerlina), v Parmovi opereti *Apolonov hram* (Nana), v Cosinovi pantomimi *Pierrot* (Louisette), Massenetovi operi *Manon* (Poussette) in Bizetovi operi *Carmen*. V tej izvedbi sta bila glavna protagonista Anka Horvat in Ernesto Cammarota. O vlogi Irme Polakove pa je pisal »Pokret« (6. maja 1909): »Pjevala je Micaele i opet dokazala da joj se mogu bez straha povjeriti i najteže zadaće u operi. I ovaj put je najsretnije raspršila sve predrasude, kojima neki susreću njene operne nastupe. Njen ljupki glas kao da je stvoren za nježnu partiju Micaele. Opet je učinila jedan korak naprijed, i budemo li imali stalnu operu, zapremić će ona u njoj jamačno vrlo odlično mjesto.« — V istem mesecu so prvič izvajali operni oratorij *Janez Krstnik* italijanskega skladatelja Gioconda Fine. Premiero so čakali z velikim navdušenjem, ker je v glavni vlogi po tridesetih letih ponovno nastopil nekoč slavni hrvatski umetnik, »kralj baritona«, Josip Kašman. Po prvem angažmaju v Zagrebu je pel v Scali in po svetu, leta 1883 celo na otvoritvi Metropolitanske opere v New Yorku. Ob Kašmanu je pela Salomo Irma Polak, o kateri je »Pokret« (24. maja 1909) napisal: »Zadatak najsretnije riješila pjevajući skroz korektno i lijepo, a i glumeći izvrsno, osobito vrlo tešku scenu kad zahtijeva glavu Ivanovu.«

Leto 1909 je zgodovinskega pomena za zagrebško Opero. Pod vodstvom skladatelja in dirigenta Srečka Albinija je bila tretjič obnovljena. Od takrat dalje do danes neprekinjeno deluje in pomeni eno od žarišč zagrebške glasbene kulture. Intendantu Vladimiru Tresčecu je ob sodelovanju Srečka Albinija uspelo sestaviti ansambel odličnih umetnikov, v katerem so takrat in v naslednjih letih vse do konca prve svetovne vojne delovali dirigenti Milan Zuna, Milan Sachs, Krešimir Baranović in Friderik Rukavina, režiserji Ivo Raić in Djuro Prejac ter pevci in pevke Maja Strozzi, Anka Horvat, Milena Šugh, Mira Korošec, Paula Trauttner-Križaj, Vika Engl, Ernesto Cammarota, Josip Križaj, Marko

Irma Polakova v zagrebških opernih vlogah (Mařenka v Smetanovi »Prodani nevesti«, Madame Butterfly v Puccinijevi operi, Colombina v Leoncavallovih »Glumačih« in Jelena v Zajčevi operi »Nikola Šubić-Zrinjski«)

Vušković, Tošo Lesić, Ivan Levar, Rudolf Bukšek, Robert Primožič, Stanislav Jastrzebski, Josip Rijavec in Jan Ouřednik. V operetah so bili vodilni igralci Irma Polak, Zvonimir Strmac, Arnošt Grund in Aleksander Binički, obenem tudi režiser.

Prva predstava obnovljene Opere je bila 1. oktobra 1909. To je bil tradicionalni in vedno enako navdušeno sprejeti Zajčev *Nikola Šubić-Zrinjski* z M. Vuškovićem v naslovni vlogi, Mileno Šugh v vlogi Eve in T. Lesićem v vlogi Sulejmana. Glavno lirsko vlogo Jelene je pela Irma Polak zopet z največjim uspehom. Naslovi člankov v časopisju so bili: Vstajenje hrvatske opere — Triumf hrvatske opere — Slavje hrvatske opere — Svečanost hrvatske opere in o Irmi Polakovi so pisali v superlativih. »Narodne novine« (2. oktobra 1909) so pisale: »Gdja. Polak bila je slatka, srdačna i dobra, kako i nije mogla da bude drugačija ova naša vrsna sila, koja najspremnije i najspretnije pomaže svaku upravu. Ona je vječito mlada, vječito sjajna i nenadomjestiva.« Te besede so tem važnejše, ker jih je napisal prvi gledališki strokovnjak in zgodovinar hrvatskega gledališča dr. Nikola Andrić.

V tako svečano začetni novi sezoni je Polakova do konca leta 1909 pela svoj standardni operni repertoar in prvič tudi glavno operno vlogo, Marinko v Smetanovi *Prodani nevesti*. O tem je publicist Aladar Kottas napisal v »Hrvatskih novostih« (15. novembra 1909): »Kreaciji gdje. Polak ne mogu se dovoljno načuditi. Prava pravcata češka ‚holka‘! Ne mogu si zamisliti bolju Marženku. Slavenska krv. Naši narodni osjećaji. Do vrhunca umjetnosti dotjerana igra i prekrasan glas. Bravurozan uspjeh. To je Marica gdje. Polak.«

Naslednjih deset let do konca prve svetovne vojne je bila umetnica na višku uspeha in slave. Spremljali so jo aplavzi, cvetje, občudovanje in oboževalci. Eden od njih je bil najvišji avstro-ogrski oficir v Zagrebu, pehotni general in komandant 13. vojaškega zbora Rade Gerba. Govorili so, da se je hotel poročiti s Polakovo in je prosil vojaške oblasti za dovoljenje. Bilo je odbito. Neki budimpeštanski časopis je prinesel »novico« o pismu Polakove Vojnemu ministrstvu na Dunaj, kjer je navedla, da je neka igralka lahko bila hrvatska banica in zakaj ne bi ona kot priznana umetnica mogla postati generalica. Igralka in »banica« je bila Pavla rojena Gaj (vnukinja dr. Ljudevita Gaja), žena bivšega bana dr. Nikole Tomašića. V mladih letih je nastopala v gledališču, vendar brez posebnih uspehov. Irma Polak vseeno ni postala »generalica«, a se je po Zagrebu vozila v armadni kočiji, vedno elegantna in oblečena po najnovejši modi, privlačna in ljubljena od vseh. To leto je preteklo deset let od njenega prvega nastopa v Zagrebu. Uradne proslave ni bilo, pač pa so bili ob predstavi Leharjeve operete *Vesela vdova* 20. novembra 1910 celi časopisni stolpci posvečeni njej in njenim velikim uspehom v operi in opereti in v gledališču je prišlo do nepozabnih ovacij. Uradni list uprave »Ilustrovani kazališni list« (1910, št. 12) je pisal:

»Jedva je koji član našeg kazališta u tako kratkom razdoblju stekao sebi toliko simpatija i popularnosti kao Irma Polak. Ali je i malo koji toliko radio i iznio toliko sjajnih i savršenih kreacija. Irma Polak bila je od prvoga dana, kad je stupila na našu pozornicu, stup naše operete, u kojoj je svaku ulogu iznijela tako velikim umjetničkim shvaćanjem, da joj je teško naći premca i na mnogo većim pozornicama. Od Geishe do Dolar-princese sav se operetni repertoar kreće oko nje, ona mu daje svoje obilježje, ona ga podržava i njime zanosi. U Zagrebu je postalo gotovo stereotipno, da posjetitelji kazališta ne kažu ‚idemo

u ovu ili onu operetu' već: 'idemo slušati Polakicu'. Kako svaka velika umjetnica nije ni Polakica tražila na pozornici isticanje same sebe, već je svoju igru i svoje pjevanje dovađala u sklad sa svojim partnerima i čitavim ensembleom. Tako njezina umjetnost nije nikada izgledala nametljiva, pa se je jasno opazalo, da uz dobre partnere i Polakica bolje pjeva i glumi. U zadnje doba uprava je zaposlila Irmu Polak i u operi. Krasnim svojim, kao zvono jasnim i svim modulacijama prilagođenim glasom, bila je kao predestinirana za mladahnodramatične partije u operi i mora se bez ustezanja priznati, da je svojoj zadaći u punoj mjeri zadovoljila. Njezina Madame Butterfly, Nedda, Micaela i Lola tako su fine i umjetnički dotjerane kreacije, kakve nam može pružiti samo operna pjevačica po zvanju, pa je za to Polakičina zasluga i u tom pogledu dvostruka. Mi sa svoje strane izrazujemo najljepše želje time, da od srca želimo Irmi Polak još mnogo i mnogo godina uspješnog, vazda svježeg djelovanja na našoj pozornici.«

Leta 1910 je imela ponovno na sporedu *Ksenijo* in *Mam'zelle Nitouche*. Novitete so bile Mascagnijeva *Cavalleria rusticana* (Lola), Leoncavallovi *Glumači* (Nedda), Eyslerjeva opereta *Umetniška kri* (Nelly), Reinhardtovo *Sladko dekletce* (Lola), Fallova *Ločena žena* (Jana), Straussova opereta *Cervantes* in prvičrat naslovna vloga v Puccinijevi operi *Madame Butterfly*. Kritiki ne vedo več, kako bi jo hvalili: govorijo o neverjetni virtuoznosti, o moči njenega soprana, o pretresljivem igranju v najtežjih dramskih momentih. Kratko in malo: tudi na to svojo kreacijo je lahko ponosna v največji meri.

1911: Suppé *Lepa Galateja* (naslovna vloga), Fall *Bebica* (Rosalie), Hatzejeva prva opera *Povratek* (Marta), Wolf-Ferrarijeva opera *Suzanina tajnost* (Suzana), Kalman *Jesenski manevri* (Maroši), Strauss *Hugdietrichova snubitev* (Bella), Zajc *Oče naš* (Marion).

1912: Verdi *Ples v maskah* (Oskar, koloraturna partija), Zysler *Vera Violetta* (naslovna vloga), Kalman *Zvesti tovariš* (Melanija), Gounod *Faust* (Siebel), Lehar *Eva* (naslovna vloga), Lhotka *V kraljestvu sanj* (Nimfa), Dvořák *Rusalka* (Mali kuhar), Zajc - Kranjčević *Prvi greh* (Lakota), Puccini *La Bohème* (Musette), Gilbert *Sramežljiva Suzana* (naslovna vloga), Halévy *Židinja* (Eudora), Grun-dova burka *Znorel je*, Wagner *Tannhäuser*. Burka in Wagner obenem! Uprizoritev Tannhäuserja je bila precej neizenačena in zdi se, da ni bil ustvarjen specifični Wagnerjev stil. Toda Polakova se je znašla tudi v tej zapleteni situaciji in kritik »Obzora« (26. novembra 1912) ni mogel napisati drugega kot: »Izvrсна je bila gdja. Polak kao Venera, jer je znala sve osobine svoga strašču napojenoga pjevanja dovesti do usavršenog sklada.«

1913: Prejac *Kavalir apaš* (Edita), D'Albertova opera *Hči morja* (Sadika), Goldmarckova opera *Sabska kraljica* (Sulamit), Strauss *Cigan baron* (Saffi), Wolf-Ferrari *Marijin nakit* (Maliella), Reny *Suzy* (naslovna vloga), Nedbal *Poljska kri* (Helena — eden vrhunskih uspehov), Bersa *Delftski čevljar* (Sreča), Kollo *Filmska čarovniža* (Tončka).

1914: Parma *Stara pesem* (Paž), Lehar *Naposled sami* (Dolly), Vilko Novak *Pomladni veter* (Marion), Prejac *Za kralja za dom* (Olga).

1915: Strauss *Pot okrog ljubezni* (Stella), Albini *Bosonoga plesalka* (Colette), Prejac *Gospodična kaplar* (Cveta), d'Albert *Odhod* (Louise).

1916: Gilbert *Kraljica kina* (Dalia), Kalman *Kneginja čardaša* (Sylva) — spet eden izmed nepozabnih uspehov. Po »Novostih« (15. junija 1916) navajamo: »Gdja. Polak u ulozi kneginje koja pleše neprestano valcer pjevala je, glumila

i plesala nenatkriljivo. Njezin glas je na vrhuncu snage i sjaja. Prava šteta što ga češće ne čujemo i u ulogama sa više umjetničkom kvalitetom. Da je tako, dokazala je i kiša krasnih darova kojima je bila obasuta.«

1917: *Madame Trubadur* (Juliette), *Jones Geisha* (naslovna vloga), burka Zagorke *Jalnuševčani* (Višnja Oblaković), *Nedbal Viničarka* (Julija), *Offenbach Orfej v podzemlju* (Evridika). Ob tej na novo inscenirani reprizi je »Agramer Tagblatt« (27. septembra 1917) pisal: »Frau Polak war disponiert und bei Humor wie immer und entzückte das Publikum durch ihren reizenden Charme.«

1918: V začetku tega leta so dali v repertoar reprizo opere Petra Konjo-
vića *Vilinski pajčolan*. Polakovi je bila zaupana vloga vile Ravijojle, katero je na premieri pela dramska sopranistka Vika Engel-Mošinski. Zgodovinar in takrat tudi glasbeni kritik je pisal v listu »Narodne novine« (18. februarja 1918): »Gdja. Polak kao Vila Ravijojla dokumentirala je glumačkim i pjevačkim umijećem, da je dorasla i najtežim opernim ulogama, stojeći vazda na visini. Njezin zdravi i lijepi glas sa svojom osebnom svježinom dominirao je i za najjačih dramskih porasta. Vječna šteta, da se njen umjetnički smjer od početka nije kretao samo područjem opere, na kojem bi stvarala veće i dublje umetnine, nego što može na polju operete.« — Sledila je repriza opere *Porin* V. Lisinskega, v kateri je prvič pela Zorko in spet očarala s svežino deklishe pojave in odlično muzikalnostjo svojega petja. Še dalje je bila redno zaposlena v Operi, kjer je na primer pela *Drugo damo* v Mozartovi *Čarobni piščali*.

Tudi po prvi svetovni vojni je med najbolj zaposlenimi člani v operi in v opereti, ki ima v začetku še vedno važno mesto v repertoarju. Novi vlogi sta Irma v Charpentierovi operi *Luiza* in Juta v Smetanovi operi *Dalibor*. L. 1920 ni prineslo novih vlog. Opereta stopa polagoma v ozadje, a v operi prihaja do neizogibne postopne izmenjave generacije in do afirmacije novih talentov.

Za umetnico in gledališče je bil velik dogodek proslava 25-letnice njenega dela 2. aprila 1921. Takrat je ponovno pela priljubljeno in pri publiku še vedno popularno *Mam'zelle Nitouche*. S članki, ki so jih ob tej priliki napisali v zagrebskih časopisih dr. Milan Ogrizović, Milan Graf, dr. Kazimir Krenedić, Antonija Kasović-Cvijić in drugi, bi lahko napolnili cel zvezek. To niso bili frazasti hvalospevi, temveč resnične analize njenih visokih umetniških dosežkov in izrazi priznanja za vse igralsko bogastvo, ki ga je s svojo osebnostjo poklonila zagrebskemu gledališču, v katerem je do takrat igrala okrog štirideset različnih opernih, okoli osemdeset operetnih pa tudi desetino dramskih vlog. Skupno število nastopov samo v Zagrebu je seglo prek tisoč. V »Novostih« (7. aprila 1921) piše Milan Graf: »Upravo je nevjerovatno da je Irma Polak danas, nakon svog 25-godišnjeg napornog umjetničkog rada, sačuvala svu svježinu svoga temperamenta i glasa. Taj glas danas zvuči bolje no ikada. Čovjek bi slušajući je pomislio, bog zna kod koliko vrstnih talijanskih majstora je studirala naša diva, a kad tamo, tu se je već sama priroda pobrinula za najbolju školu, za pravu impostaciju glasa i ekonomično raspolaganje. Kao pjevačica i glumica ona je univerzalna. Njen veliki talenat čini, da može jednakim uspjehom pjevati Veselu udovicu i Madame Butterfly.« — »Dom i svijet« (8. aprila 1921) prinaša pet njenih fotografij v glavnih vlogah in v članku osvetljuje njen pomen še z novega, do tedaj nezapaženega aspekta: »Ona je nastupala u doba, kad su stanoviti faktori sumnjali da li bi se uopće mogla još uskrsiti naša opera i opereta. Ona ih je svojom temperamentnom igrom uvjeravala, da naš muzikalni život na pozornici ima svoj raison d'être. U tom i jest najveće zasluga Irme Polak,

Operetne vloge Irme Polakove (Vesela vdova, Lepa Helena, Grof Luksemburški, Dolarska princesa)

ma da je uvijek mogla otići u tuđinu i naći bolju karijeru vani. Kad se promisli, da je njeno djelovanje na našoj pozornici palo u ono doba kad se s vladine madžaronske strane nastojalo ugušiti svaki muzikalni život na našem kazalištu, onda joj zazbilja ne smije nitko poricati neprocjenjivih zasluga za napredak i razvoj naše muzičke umjetnosti, kojoj je ona vjerno i neprekidno služila sa svojim intelektualnim i osjećajnim silama.« — Iz »Riječi« (5. aprila 1921) izvedemo, da so bile vstopnice za to predstavo v eni uri razprodane in da je bilo gledališče premajhno za sprejem vseh onih, ki so hoteli s prisrčnimi manifestacijami proslaviti ljubljenko zagrebške javnosti.

Irma Polak je ostala to še naprej, čeprav je nastopilo obdobje, ko je bila opereta potisnjena v ozadje in nekaj časa celo ukinjena. V tem času, v sezonah 1921/22 in 1922/23, še naprej poje Marinko, Neddo, Lolo, Heleno, Zorko in Micaelo in prvič zelo prepričljivo Herodiado v *Salomi* Richarda Straussa ter eno izmed Valkir v istoimenski Wagnerjevi glasbeni drami.

Od 26. decembra 1923 dalje nastopi novo, pomembno razdobje za njene operetne nastope. Takrat je bilo s Sullivanovim *Mikadom* odprto začasno provizorično Gledališče v Tuškancu in namenjeno vedremu repertoarju. Polakova je bila zvezda prvega večera in je potem iz leta v leto pela svojo Mam'zelle Nitouche, Lepo Heleno, Rosalindo, Madame Pompadour, premiero Kalmanove *Bajadere*, Janette v prvi Tijardovičevi opereti *Pierrot Ilo* in v imenu svoje neizpodbitne vsestranosti tudi eno od čarovnic v Wagnerjevem *Parsifalu*.

Ko je dosegla petdeset let, so jo po tedanjih predpisih upokojili. To je bila zanjo samo grenka formalnost, saj je še naprej nastopala v gledališču kot honorarna članica s Puccinijevo Musetto do Nušičeve Juliške v *Poti okoli sveta* in Karoline v Freudenreichovih *Graničarjih*. V vedno težji denarni krizi in pomanjkanju sredstev so pokojnina in honorarji Polakove prišli do tiste meje, ko je nastopilo vprašanje eksistence nje in njenih hčera. Zato je začasno stopila v komercialni poklic in delala v letih 1927 do 1930 kot direktorica prodaje gramofonskih plošč pri podjetju Edison-Bell. Toda to ni pomenilo popolnega preloma z gledališčem, čeprav je že v tem obdobju redkeje nastopala. Bila je v neverjetni kondiciji, duševno in telesno sveža, vedra in temperamentna kot vedno. Zato nihče ni mogel pričakovati tako nagle smrti.

Dne 28. novembra 1931 so prvič v sezoni izvajali opero P. Konjovića *Koštana*. Na skladateljevo posebno željo je Polakova prevzela manjšo vlogo Magde. Bila je srečna in zadovoljna, da lahko spet nastopi na svojem dragem odru. Odpela je vlogo in nihče ni slutil, da je bil to zadnji, poslovilni koncert.

Dva dni kasneje, 30. novembra popoldne, se je sestala s svojo običajno družbo gledaliških ljudi v kavarni Corso in preživela nekaj ur v prijetnem kramljanju. Bila je dobro razpoložena, ker jo je čakalo še nekaj nastopov: naslednji dan, v nedeljo popoldan, Karolina v *Graničarjih* in potem še ena Karolina v Molnárjevi veseloigri *Dobra vila*. Poslovila se je od družbe, odšla pred sosednjo zgradbo Glasbenega zavoda, kjer je počakala vnučko Nedo in jo odpeljala domov na Prilaz. Tam ji je postalo slabo, odpovedalo je srce in v trenutku je bilo konec življenja.

Zagreb je bil zaprepačen. Še so živele generacije — priče njenih nepozabnih uspehov in mladina je še imela priliko videti jo na odru v najrazličnejših vlogah, iz katerih je brez razlike izhajala moč in vedrost osebnosti, ki je dana samo redkim resničnim umetnikom.

Vsi zagrebski in tudi pokrajinski časopisi so objavili obširne nekrologe, v katerih se je zrcalila iskrena žalost nad nenadomestljivo izgubo, obenem pa so bile poudarjene neprecenljive zasluge za hrvatsko in slovensko gledališče.

Ugledni hrvatski muzikolog in glasbeni zgodovinar dr. Pavao Markovac je pisal v »Riječi« (5. decembra 1931):

»U vremenu, kad kino i radio još nisu bili poznati, pa je kazalište moglo da radi bez konkurencije, imao je Zagreb kazalište na zamjernoj visini. A u tom kazalištu Irma Polak bila je jedna od prvih. Univerzalno nadarena, u isti čas dobra pjevačica, glumica i plesačica, lijepa i stasita, inteligentna i temperamentna, ona je u eri operete morala da osvoji svako srce. Njen prvi zagrebački nastup iza prvih bečkih uspjeha bio je prava senzacija. A te su se senzacije redale svaka novom kreacijom. Irma Polak bila je glavni nerv naše operete, stvorila je potrebnu atmosferu, izdigla operetu iznad šablone. Ona je odlučivala sudbinom premijera, kao što je odlučivala sudbinom mnogoga srca. Publika je izvanredno voli. Svako dijete je pozna, ona uživa popularnost današnjih filmskih zvijezda, ona je u centru zagrebačkog života. Uvijek vedra i nasmijana, ona je u društvu jednako voljena kao i na sceni. Ona nije bila obična operetna diva. Nema uloge, koju ne bi kreirala s velikim uspjehom. I to ne samo u opereti, nego i u operi kreirala je čitav niz uloga lirskog i polulirskog faha s vanrednim uspjehom, bilo kao Madame Butterfly, Nedda i Marženka. Njen zvonki glas i nenamještena gluma (nikad nije unašala manire operete u operu, u što bi se mogle ugledati neke naše mlađe pjevačice!), muzikalitet i inteligencija u shvaćanju omogućuje joj trajne uspjehe. Njeno ime, koje predstavlja epohu našega kazališta, ne će se izgubiti u svakodnevnoj vrevi života.«

Josip Horvath, zgodovinar in gledališki kritik, glavni urednik »Jutarnjega lista«, je napolnil celo stran časopisa s člankom o veliki umetnici (2. 12. 1931) in med drugim rekel: »U našim kazališnim historijama začudo je premalo naglašen i nedovoljno objašnjen moment privlačnosti zagrebačkog kazališta na glumački svijet slovenske krvi. Slovenske zemlje dale su posljednjih decenija zagrebačkom teatru niz prvorazrednih umjetnika, koji su unatoč jezičnih razlika uspjeli u kratko vrijeme afirmirati svoje umijeće te osvojiti zagrebačku publiku ne samo svojom umjetnošću nego i svojim čisto ljudskim osebinama, i pri tom se pretočili u zgoljne Zagrepčane. Bratska suradnja Slovenaca i Hrvata možda ni na jednom području nije dala toliko lijepih rezultata kao na kazališnom polju. Ignjat Borštnik kroz par decenija stup je moderne zagrebačke drame. Hinko Nučić kao reditelj i glumac sav je naš. Vika Podgorska nedostiživa je tragetkinja najnovijega razdoblja naše drame. Tako je i Irma Polak za predratni decenij zagrebačkom kazalištu bila glavni faktor stvaranja. Bez Irme Polak kroz nekoliko godina repertoar zagrebačkog kazališta ne bi mogao postojati. Danas, nad preranim njenim odrom, u trenu rastanka, u času tužnog bilanciranja jednoga života, nije moguće to dovoljno naglasiti... — Zagrebačka opereta u prvom deceniju našega vijeka po svojem nivou mogla se mjeriti s najboljim operetnim kazalištima srednje Evrope. A za taj uspjeh najviše je bila zaslužna Polakica. Kroz desetke godina ona svojim čarobnim grlom, svojim šarmom i temperamentnom igrom drži zagrebačku operetu, puni kuću, osvaja općinstvo. Lehar nije mogao za svoje operete naći idealnije interpretkinje od Irme Polak. Priznao je to sam na jednoj jubilarnoj predstavi jednoga svoga komada u Zagrebu, kojemu je prisostvovao. Njezina 'Vesela udovica' kroz godine bijaše senzacija Zagreba, a Polakica ponos, idol Zagrepčana. Za njom i njenom umjetnošću

ludovalo je staro i mlado, bilo je štovatelja koji su po desetak puta išli slušati Polakico u jednoj njezinoj roli. Ljubitelji skupljaju fotografije njezinih uloga, kao što se danas skupljaju razglednice filmskih zvijezda. Kao operetna diva imala je Polakica čudesnu umjetničku snagu. Polakici je uspjelo u svakoj roli dati nešto zasebnoga, bila je uvijek ista fascinantna Polakica, a pri tome uvijek nova u detalju, humoru, izražaju. Sav svjetski i domaći operetni repertoar ona kreira uvijek jednako zanosno. U svim komadima dominira scenom, daje tempo, ritam cijeloj predstavi. — Smrt se pokazala prema Irmi Polak milostivom. Ta žena, koja je s pozornice svojim glasom i svojom igrom desecima tisuća kazališnih gledalaca davala samo radost, lijepe ushite, zanosila ih iz svakodnevnih tmuše svojim humorom, temperamentom i šarmom u par sati blažene zaboravi, rastala se sa životom u ljepoti, ostavivši za sobom samo tugu preostalima. Kristalna melodija se prekinula, ritam plesa je zastao, svjetla rampe se pogasila. Zastor života naglo, prenaplo i neočekivano pao je nad pozornicom života Irme Polak kao tragična disharmonična epizoda u igri radosti, smijeha i skladnog pjeva.«

Uradni gledališki list »Teater« (L. I, 1932, št. 1) je prinesel daljši nekrolog z naslovom »U spomen Irme Polak«, iz katerega prinašamo neka odlomkov.

»Najstarija generacija naše kazališne publike sjeća se Irme Polak još iz onog doba, kad nije za neko vrijeme u Zagrebu bilo opere. Sjeća se ljupke i lijepe ljubljanske djevojčice, koja je nastupala u glavnim partijama bezbrojnih opereta, i svojim sjajnim i blistavim sopranom, pa onda onim tako prijetnim i mekim slovenskim akcentom entuzijazmirala hiljade gledalaca, od cerclea do galerije bez razlike. Ali doskora se vidjelo, da taj glas i ta dominantni talent nisu ograničeni specijalnim uvjetima operete, već da su sposobni i za mnogo važnije i značajnije zadatke. Godine 1909. ponovno je započeo rad opere, prekinut na neko vrijeme, i za Irmu Polak se otvorio niz mnogo težih i zamašitijih zadataka. Odmah, u prvom početku djelovanja naše opere, ona je u njoj najživlje zaposlena. Najstarija generacija će se sjećati premijere Puccinijeve opere »Madame Butterfly« koju je u Zagrebu prvi put pjevala Irma Polak. Sljedila je njena prirodna i vedra Marica u »Prodanoj nevjesti«, pa onda duboko poćućena Micaela u »Carmenu« — dvije partije u kojima smo ju vidjeli još prije nekoliko godina — a onda sve dalje, partija za partijom i svaki put uspjeh za uspjehom.

Srednja generacija kazališne publike ima o njoj još najljepše i najvedrije uspomene, ma da one padaju u doba velikog rata. Opereta je opet u punom jeku i u središtu interesa široke publike koja s najvećim oduševljenjem pozdravlja Irmu Polak u »Veseloj udovici«, »Poljačkoj krvi«, »Geishi«, »Šišmišu«, »Lijepoj Jeleni«, »Čaru valcera«, »Grofu Luxemburgu« itd. itd. To su bili dani njenih najvećih trijumfa, kad je svaki njen nastup značio dupkom punu kuću i oduševljene aplauze kakvi se rijetko čuju.

Najmlađa generacija vidjela je Irmu Polak još nedavno u njenoj odličnoj kreaciji vesele Juliške u Nušićevom »Put oko sveta« a onda u čitavom nizu dramskih uloga, u novoj njenoj struci, ali ne manje značajnoj i kreativnoj. I u svakoj toj različitoj ulozi ona je živjela sa stopostotnom svojom teatarskom individualnošću, koja prelazi preko scene tako živim intezitetom, da se ne zaboravlja i ne briše iz sjećanja nikada.

I onda je svemu tome došao odjednom nagli kraj, tako teško i neočekivano. Irma Polak nestala je iz naše sredine, ona je pošla na tihi poćinak onamo, gdje više nema ni smijeha ni suza ... Ali ipak je uspomena njena ostala među nama,

sjećanje je ostalo tako živo i tako jako, da se ne će nikada zaboraviti. Ona je čitavoj jednoj epohi našega kazališta dala sebe i sve što je u sebi imala, a to preostaje kao sveta i bogata baština još mnogim idućim generacijama.«

Na dan pogreba Irme Polakove se je zbralo na mirogojskem pokopališču okoli deset tisoč ljudi vseh starosti in poklicev, da bi izkazali zadnjo čast njej, ki jim je darovala toliko nepozabnih radosti in vedrine. Cvetje, venci, sveče, solze, žalost. Pred mrtvašnico je operni zbor zapel nagrobnico. V imenu Hrvatskega narodnega gledališča se je poslovil Tito Strozzi. Razvil se je zelo dolg sprevod. Ko so krsto spustili v grob, je v imenu njenih tovarišev spregovoril Hinko Nučič. Njegov govor je spremljal jok: »... Što si nam ti bila? Kraljica operete! Takvu te je Zagreb obožavao i poznavao. Tvoj je pjev elektrizirao, obuzimao duše i srca... A sada nam dolaziš kao tragetkinja... Zlatna naša Irma, ponesi sa sobom posljednju našu poruku: Ti si nam bila i ostaješ naša zlatna Polakica...« Potem se je zaslíšal zvok koral. Igral ga je kot poslednji pozdrav gledališki orkester. Spregovoril je še odposlanec gledališča iz Ljubljane — nikjer ni omenjeno njegovo ime. Govoril je o zlati Polakovi, ki je prve dni življenja živela v beli Ljubljani, potem pa jo je Zagreb, hrvatski Zagreb objel kot svojo. Tovariš iz Ljubljane ji je prinesel v poslednji pozdrav visokih slovenskih planin rožmarin in roženkravt ter oboje spustil v grob.

Ko so začeli grob zasipati s prstjo, se je med jokanjem slišala pesem, tista pesem, katero je Irma Polak v življenju najbolj ljubila in jo sto in stokrat prepevala. Sedaj jo je nad grobom mrtve matere pela njena ljubljena hčerka Vera Vovk:

Prišla bo pomlad,
učakal bi jo rad,
da bi zdrav, vesel
lepe pesmi pel...

Irma Polak 30 ans célébrité sur la scène du Théâtre national croate de Zagreb

Dans cet article l'auteur nous donne un aperçu de la vie et des activités d'Irma Polak (1876—1931). Originnaire de Ljubljana, cette actrice et chanteuse débuta à Ljubljana, poursuivit sa carrière à Vienne et ensuite pendant 30 ans fut engagée au Théâtre national croate de Zagreb. Son répertoire était principalement composé d'opérettes où elle connut ses plus grands succès. Mais elle chanta aussi dans des opéras et joua dans des pièces de théâtre. Le public de Zagreb l'apprécia surtout dans »La belle Hélène« d'Offenbach, »La chauve-souris« de Strauss, »Le baron Trenk« d'Albini et »Mam'zelle Nitouche« de Hervé.